

Glasgow en Marseille

Van de buurt naar de burens

Yvette Gieles

De wijze waarop de Schotse stad Glasgow in 1990 de titel Europese Culturele Hoofdstad gebruikte in de ontwikkeling tot creatieve stad, heeft veel navolging gekregen. Inmiddels staan stadsbesturen voor andere opgaven dan die waar Glasgow een oplossing voor zocht. Hierdoor verandert ook langzaam maar zeker de thematiek van een Europese Culturele Hoofdstad. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de eerste contouren van Marseille-Provence Europese Culturele Hoofdstad 2013.

Al bijna twee decennia geldt 'Glasgow Europees Culturele Hoofdstad 1990' als een belangrijk referentiekader voor steden die de titel daarna hebben gekregen. Als eerste niet-hoofdstad zette Glasgow de titel heel strategisch in voor een grootschalig herontwikkelingstraject, waarmee de stad uit het slop werd gehaald en uit de schaduw van Edinburgh kroop. Hiermee gaf Glasgow een nieuwe dimensie aan het fenomeen Europese Culturele Hoofdsteden. Steden konden niet langer volstaan met het organiseren van ziellose cultuurfestivals waarvoor trendy Europese coproducties werden ingevlogen. Het vertrekpunt was voortaan het cultureel potentieel in de eigen stad en een belangrijk doel werd het ontwikkelen van vitale lokale verbindingen die ook na afloop van het jaar nog verder zouden kunnen doorgroeien.

Vulkaankrachten

Binnen het kader van de Europese Culturele Hoofdsteden was Glasgow 1990 baanbrekend. De factoren die volgens Beatriz Garcia, onderzoeker aan de Universiteit van Liverpool, hebben bijgedragen aan het succes, leveren nog steeds waardevolle adviezen op voor steden die naar een ambitieuze creatieve strategie streven. Wat is de belangrijkste les volgens Garcia? "Ken je basis en doorzie je culturele infrastructuur." Cruciaal voor Glasgow was de aanwezigheid van een creatieve klasse van behoorlijke omvang. Die was er al voordat er ook maar een begin van een stedelijke strategie te bespeuren viel. "Cultuur was niet iets dat nog uitgevonden moest worden, het kwam vooral aan op behoedzaam opereren, zodat het niet teveel een van bovenaf opgelegd proces zou worden", aldus Garcia. "It's like managing a volcano", zo typeerde Robert Palmer, destijds directeur van Glasgow 1990, zijn opdracht. Serieuze budgetten, een uitgebreid programma voor 'moeilijke' doelgroepen die cultuur doorgaans mijden en een flexibele programmering, droegen bij aan het succes. In de stad groeide een 'can do' sfeer en niemand leek meer te twijfelen aan de betekenis van kunst en cultuur voor een samenleving.

Nieuwe opgaven voor oude steden

Tot op zekere hoogte hebben de lessen van Glasgow nauwelijks aan kracht ingeboet. Toch zijn de opgaven waar steden zich aan het begin van de 21ste eeuw voor gesteld zien, anders dan de problemen die Glasgow het hoofd moest bieden. De meeste oude steden zijn inmiddels van hun rafelranden ontdaan en opgepoetst. Ook hebben veel grote steden de uittocht van de middenklasse weten te temperen en noteren sommige alweer jaren een gestage groei van de bevolking. Ruimte,

bereikbaarheid, luchtkwaliteit, veiligheid en de internationale concurrentiepositie; dat zijn de vraagstukken waarop stadsbesturen antwoorden moeten formuleren. Dit is de eeuw van de metropool en het effect daarvan kleurt ook langzaam de betekenis en vorm van het fenomeen Europese Culturele Hoofdstad in.

Vertrouwde ervaringen

Tussen Glasgow 1990 en Marseille-Provence 2013 zit straks 23 jaar. Op het eerste gehoor klinken de ervaringen van Julie Chenot van de organisatie in Frankrijk vertrouwd. Het organiserend comité wil de stad eens goed op de kaart zetten en met een kwalitatief hoogwaardige programmering verlossen van een achterhaald imago. Het stadsbestuur ziet gouden bergen, drommen toeristen en middeltjes tegen uiteenlopende sociale kwalen in de stad. Veel bewoners en het lokale cultuurveld beschouwen de manifestatie als een poging tot een 'make-over' van de stad, waarin veel waardevols wordt platgewalst door een stroom van geldverslindende initiatieven die vaak niet hun oorsprong in de stad zelf hebben. Een jaar na de uitverkiezing tot Europese Culturele Hoofdstad in 2013 gaat de discussie niet meer over wat voor stad Marseille moet worden, maar vooral over wie aanspraak mag maken op welke budgetten. Ondertussen wordt er gezaagd aan de stoelpoten van de artistiek directeur en proberen kleine en grote organisaties zich met eigen agenda's in de programmering te wurmen. De inwoners van Marseille kan het allemaal nog niet zo veel schelen. Oprecht enthousiasme is zeldzaam, daar had de directeur van Linz 2009 zijn collega's in Marseille al voor gewaarschuwd. Chenot heeft er nog steeds het volste vertrouwen in dat het allemaal wel goed komt.

Een nieuw perspectief

Het proces is even moeizaam en veel moet nog op zijn plaats vallen in Marseille. Toch is er iets waarin de Franse stad zich onderscheidt van Glasgow en dat zit al in de naamgeving. Marseille-Provence 2013 gaat niet uitsluitend over de stad Marseille aan de Middellandse Zee. Het jaar, en vooral de weg er naar toe, moet een beweging op gang brengen die bijdraagt aan sterke verbindingen tussen een aantal grotere steden en een heleboel kleine kernen in de agglomeratie Marseille. In tegenstelling tot Glasgow 1990 staat hier niet de stad zelf centraal, maar de verhouding tussen stad en achterland. Een achterland dat Marseille als havenstad altijd tamelijk verwaarloosd heeft, zo geeft Chenot toe. De voornaamste steden in de buurt: Arles, Aix-en-Provence en Toulon, drongen eigenlijk nooit aan op samenwerking, want Marseille had geen beste reputatie op het gebied van openbaar bestuur. Inmiddels zijn in de tweede stad van Frankrijk de grootste problemen onder controle en heeft de sfeer van verwaarlozing plaatsgemaakt voor een meer opgewekte stemming. Ooit was de stad de toegangspoort tot de Franse koloniën in Noord-Afrika. Nu krijgt de toekomst van Marseille vorm door de samenwerking met de omringende plaatsen en een uitwisseling op nieuwe leest met de Mediterrane regio.

Politieke prioriteiten

Voor die Mediterrane dimensie geeft Marseille-Provence 2013 een politieke lading die het stedelijke belang al snel overstijgt. In EU verband heeft de regering Sarkozy ingezet op een Unie voor het Middellandse Zeegebied, die de economische, politieke en culturele banden tussen de EU en haar zuiderburen moet bevorderen. Door de programmering van de Europese Culturele Hoofdstad voor een belangrijk deel aan dit thema op te hangen, hoeft Marseille zich niet al teveel zorgen te maken over de Europese relevantie van het geheel. Het gevaar dreigt eerder dat het programma straks over de hoofden van de inwoners heen gaat. De organisatie van Marseille-Provence 2013 wekt de indruk zich daar wel van bewust te zijn. Een beetje politiek opportunisme dat de aandacht kan vestigen op de lokale potentie? De artistiek-politieke invalshoek moet vooral de creatieve kracht van de stad zichtbaar maken: "Ze zijn er wel en sommige zijn echt goed, maar de kunstenaars uit deze stad worden doorgaans niet opgemerkt. Het moet wel erg bijzonder zijn wil iemand uit Parijs er voor naar het zuiden afreizen", aldus Chenot.

Bovenstedelijk en internationaal

Door de nadrukkelijke keuze voor een bovenstedelijke schaal en internationale verbanden, plaatst Marseille-Provence 2013 zich in het rijtje Lille Nord-Pas de Calais 2004, Ruhr 2010 en mogelijk ook Istanbul 2010, want met twaalf miljoen inwoners is de Turkse stad bij uitstek een metropool. Het zijn voorbeelden van steden die de grenzen van een Europese Culturele Hoofdstad proberen op te rekken, vooral omdat hun ligging dat vraagt. Voor veel stedelijke ontwikkeling is regionale samenwerking vanzelfsprekend en noodzakelijk. Dat geldt natuurlijk ook voor een creatieve stad. Het vertrekpunt is nog wel de lokale culturele infrastructuur, maar niet meer van uitsluitend één gemeente. De nieuwe Europese Culturele Hoofdstad strekt zich uit over meerdere plaatsen in een stedelijke omgeving, zodat- in de woorden van Marietta Pieckenbrock van RUHR 2010- "kunstenaars in het gebied gaan opereren alsof het één stad is"¹. Van de stadsontwikkeling van Glasgow 1990 naar het ontstaan van creatieve agglomeraties in de 21ste eeuw; voor inventieve steden is de titel Europese Culturele Hoofdstad geen keurslijf, maar een aantrekkelijk kader waarbinnen volop gezocht kan worden naar een passende creatieve strategie voor de stad van morgen.

¹ Berg, Simon van den, 'Van industrie naar cultuur: RUHR.2010' in SICAmag, nr. 40, p.17
The creative potential of European cities: Glasgow & Marseille
23 September 2009